

OLIVY TALIM MUASSASALARIDA TALABALARNING MUSTAQIL TALIM OLIISH KO'NIKMLARINI RIVOJLANTIRISH

Shahnoza Nabieva

Toshkent Xalqaro Vestminster Universiteti

Talabalar O'zlashtirish sektori rahbari

Mustaqil ta'lim - bu o'quvchilarning o'z bilimlarini egallashlarini kuchaytirish yoki akademik rivojlanishini baholash va uni nazorat qila olishga tegishli bo'lgan jarayondir. Qiziqarli mavzularni qanday o'rganish va o'rganishni bilish o'rganuvchiga butun umr xizmat qiladigan mahoratdir. Mustaqil o'quvchi o'qituvchi yoki muassasaning kamroq ishtiroki bilan yangi bilimlarni tekshirish va o'rganish orqali o'z ta'limini o'z qo'liga olish uchun barcha zarur vositalarga ega bo'ladi. Mustaqil ta'lim bilan talabalar faqat o'qituvchi topshirgan materiallarga tayanmasdan, o'zlari tadqiqot qiladilar va o'zlarining o'rganish jarayonini nazorat qila oladilar. Shuningdek, ular o'z maqsadlarini belgilash va ularning taraqqiyotini kuzatish orqali o'zlarining ta'lim yo'llariga egalik qilishadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019-yil 8-oktabrdagi PF -5847 – son farmonlarida belgilangan vazifalar ijrosida ham, kredit-modul tizimini oliy ta'lim muassasalariga tatbiq etishda ham mustaqil ta'limni yo'lga qo'yish alohida ta'kidlangan. Kredit-modul tizimi o'quv yuklamasiga asosan bakalavr yo'nalishi talabalariga 50-60% va magistratura yo'nalishi talabalarining 60-70% mustaqil ish soati ajratiladi.

Yosh tadqiqodchilardan O.Toshmatov(2022)ning ta'kidlashicha, mustaqil ta'lim – talabaning mustaqil yoki o'z-o'zini boshqarish ta'limi hisoblanib, o'quvchilarning maktab, litsey, kollej va oliy ta'limda olib boriladigan dars mashg'ulotlaridan so'ng ta'limni davom ettirishda, ilm olishda, til o'rganishda o'qituvchi ko'magisiz ta'lim olish mahoratini anglatadi.

Shuni ta'kidlash joizki, talabalarga yo'naltirilgan ta'limning ushbu turi Internetning ommalashishi va CoVID pandemiyasi davrida eksponensial o'sishni boshdan kechirishi bilan katta qiziqish uyg'otdi.

Mustaqil ta'lim olish layoqatiga ega bo'lish uchun talabalar g'ayratli, chidamli bo'lishi, ta'lim olish jarayonidagi qiyinchiliklarni mohirona yengib o'tishi uchun vaqtni to'g'ri taqsimlay olishi kerak. Mustaqil ta'lim o'z bilimini boshqa ko'plab ishlarga o'tkazishga imkon beradi, mustaqil o'quvchi kontseptual o'quvchilarga aylanadi, yuqori motivatsiyali, mustaqil va ishonchli shaxsga aylanadi (Allan, 1996).

Albatta, universitetdagi o'qituvchisidan ko'rsatmalar va yo'nalishlar olishga odatlangan talabalar uchun bu jarayon qiyin bo'lishi mumkin. Ular yangi sharoitda o'qishlari uchun qanday mas'ul ekanliklarini aniq bilishlari foydali bo'ladi. Bu ularning o'z o'rganishlarida faolroq rol o'ynashlari kerakligini tushunishlarini talab qiladi va ko'proq o'z-o'zini rag'batlantirish va tashkillashtirishni va o'z ehtiyojlari va xatti-harakatlarini o'z-o'zini anglashni talab qiladi. Shuning uchun ham talabalar, ham o'qituvchilarning mustaqil ta'limni idrok etishlari va ularning bir-biridan kutishlarini bilish muhimdir. Bunda ularning ikkalasi ham bir xil tasavvur va umidlarga egami yoki yo'qmi, o'qituvchilar mustaqil ta'limning o'quvchilarga ta'siridan xabardormi yoki yo'qligini aniqlaydi. Bu mustaqil ta'lim amalga oshiriladigan kontekstni yaxshilash imkoniyatlarini taqdim etadi. Bunga qanday erishish mumkinligi talabalarning ushbu ta'lim tizimini qanday idrok etishi va o'zlashtirishiga bog'liq. Maqsad talabalarni tizimga jalb qilish uchun mustaqil ta'limning asosiy tushunchalari va turli jihatlarini oydinlashtirishdir (Sultanova, 2022).

Oliy ta'limda keng qo'llaniladigan ko'plab atamalarda bo'lgani kabi, masalan, "tanqidiy fikrlash" mustaqil ta'lim" turli odamlar, turli fanlar va madaniyatlarda turlicha ma'nolarni anglatishi mumkin. Shuning uchun, bu muhim tushunchani talabalarga tushuntirish juda muhim, shunda ular yangi kontekst va intizom doirasida ulardan nima talab qilinishini bilishadi. Boshqacha qilib aytganda mustaqil ta'lim – o'rganuvchining o'z mehnati bilan bilimlarni egallashi, izlanish va tanqidiy baholash qobiliyatini rivojlantiruvchi jarayon usuli va ta'lim falsafasidir. U ushbu maqsadlarni, ma'lum bir loyiha yoki dastur doirasida va fakultet maslahatchisi yordamida aniqlashda tanlash erkinligini o'z ichiga oladi. Natijada talaba maqsadlarga erishish va maqsadlarning ahamiyati uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi. Bu jarayonda o'qituvchilar talabalarga yo'l ko'rsatuvchi, maslahatchi yoki nazoratchi bo'lib ko'mak berishlari talab qilinadi.

Ushbu maqolada mustaqil o'rganish uchun qanday strategiyalarni tatbiq qilish, talabalarning mustaqil ta'lim tajribasi, uni qay usullar bilan rivojlantirish va yanada samaraliroq qilish, va bu jarayonda oliy ta'lim muassasalarining vazifalari va ahamiyati tahlil qilinadi.

Mustaqil ta'limning asosiy afzalliklari

Hozirgi kunda yurtimizdagi barcha oliy ta'lim muassasalarida talabalar o'rtasida mustaqil ta'limni keng targ'ib qilish borasida ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. O'z navbatida bu ta'lim jarayoni ishtirokchilariga: o'qituvchi va o'rganuvchilarga yetarlicha ma'suliyat yuklaydi. Talabalar dars jarayonidan tashqarida o'zlari mustaqil bilim olishlari uchun ularda kuchli motivatsiya, mustaqil faoliyat yurita olish qobiliyati, tashabbuskorlik, vaqtni boshqarish,

tashkilotchilik, ko'p vazifalarni bir paytda bajara olish layoqati, kuchli o'qish va yozish qobiliyatlari mavjud bo'lishi shart. Ko'rib chiqish shuni ko'rsatdiki, muvaffaqiyatli mustaqil ta'lim bir qator tashqi va ichki omillarga bog'liq. Tashqi omillar o'qituvchilar va talabalar o'rtasida mustahkam munosabatlarni yaratish va AKT muhim element bo'lishi mumkin bo'lgan "qulay muhit" yaratishni o'z ichiga oladi. Ichki omillar - bu individual talabalar egallashi kerak bo'lgan ko'nikmalar. Bularga xotira va e'tiborni jamlash va muammolarni hal qilish kabi kognitiv qobiliyatlar, o'rganish qanday sodir bo'lishini tushunish bilan bog'liq metakognitiv qobiliyatlar va his-tuyg'ular va hissiyotlar bilan bog'liq affektiv qobiliyatlar kiradi.

Mustaqil bilim olishning talabalar uchun qanday afzalliklari bor?

Tekshiruv mustaqil ta'limning afzalliklari haqida ba'zi dalillarni topdi, jumladan:

- ta'lim samaradorligini oshirish - ;
- motivatsiya va ishonchni oshirish;
- o'quvchilarning o'z cheklovlari va ularni boshqarish qobiliyati haqida ko'proq xabardorligi;
- o'qituvchilarga o'quvchilar uchun tabaqalashtirilgan topshiriqlar berish imkoniyatini berish; va
- begonalashuvga qarshi kurashish orqali ijtimoiy inklyuziyani rivojlantirish.

Mualliflar akademik samaradorlikning yaxshilanganligi haqida keng tarqalgan dalillarni topdilar, ammo bu har doim ham mustaqil ta'lim yondashuvlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin emasligini tan oldilar. Buyuk Britaniyadagi misollardan biri Tomas Telford maktabi, birinchi umumta'lim maktabi bo'lib, unda 100% o'quvchilar kamida beshta GCSEda A-C baholarini olgan. Maktabning ta'kidlashicha, bu muvaffaqiyatning sabablaridan biri maktabda mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishdir (Xodakova, 2016).

Shu o'rinda savol tug'ilishi mumkin: mustaqil ta'limning asosiy afzalliklari nimalardan iborat. Ular quyidagilar:

1. O'z-o'zini boshqarish va o'zi uchun muhim narsalarni ajrata olish qobiliyati shakllanadi. Umuman olganda, universitet talabasi kollej, litsey yoki maktab o'quvchilaridadan farq qiladi. O'quv mashg'ulotlari juda kam bo'ladi. Inson o'z o'qish maydoni va vaqtini boshqarish orqali ishlashi kerak. Inson o'z muvaffaqiyati uchun katta mas'uliyatga ega bo'ladi. Buni boshqarish juda qiyin, lekin o'qishga, o'rganishga bo'lgan kuchli ishtiyoq bu jarayonni ancha yengillashtiradi.

2. Ta'lim olishdagi nazoratni talabalar o'z qo'llariga olishadi. Har bir shaxs kelajagi va kasb tanlashiga ta'sir qiladigan tanlovi uchun o'zi javobgar. Maslahat va yo'l-yo'riqlar mavjud bo'lsa-da, undan optimal foydalanish kerak.

3. O'quv resurslarini, o'rganish shaklini o'zlari rejalashtirishadi. Universitet deyarli har qanday sharoitga qaraganda kengroq sohada mas'uliyatni rivojlantirish va tajriba va bilim orttirish uchun ko'proq imkoniyatlarni taqdim etadi. Ammo o'rganuvchilar suhbatda qatnashishi kerak bo'lganda, bu imkoniyatlardan foydalanishga shaxsiy rejalashtirishlari yordam beradi.

Mustaqil ta'limning ishonchli, mustahkam va tegishli tadqiqotlarini aniqlashda uning turli jihatlari, elementlari va modellari, o'qituvchilar va o'quvchilardan talab qilinadigan ko'nikmalar, ta'siri, qiyinchiliklari va uni boshqarish usullari o'rganib chiqilishi lozim. Mustaqil ta'limning eng oddiy ta'rifi bu - o'quv jarayoni uchun mas'uliyatni o'qituvchidan o'quvchiga o'tkazishdir. Bu o'zgarish natijasida talabalar ta'lim jarayoni haqida tushunchaga ega bo'ladilar, o'rganish muhitini to'g'ri tashkillashtirish bo'yicha o'qituvchilaridan qanday ko'rsatmalar olish haqida tasavvur paydo bo'ladi. Tadqiqodlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'z-o'zidan mustaqil ta'lim oluvchiga aylanib qolmaydilar, ularga o'qituvchilar tomonidan samarali o'rganish usullari va bundan ular kutishi mumkin bo'lgan natijalar tanishtirilishi lozim (Allan,2001). Oliy talim muassalarida mustaqil ta'limni rivojlantirish o'qituvchilarga yanada ko'proq ma'suliyat yuklaydi, yangi rolga o'tishini talab qiladi ya'ni ananaviy o'qitish shaklidan o'quvchilarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydigan va ularni uzluksiz ta'lim olishga undaydigan, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi samarali hamkorlikni qo'llab-quvvatlaydigan jarayonga asoslangan ta'lim shaklini tatbiq etadi. Biroq bu butun ta'lim muassasasi hodimlari bilan hamkorlikda va yetarlicha shart-sharoitlar yaratib berilgandagina samarali bo'ladi.

Aslini olganda, bunday foydali omillar birlashganda, mustaqil o'rganishning ta'siri ijobiy deb baholanadi. Meyer (2010)ning ta'kidlashicha, o'qitish jarayoniga mustaqil ta'limning tanishtirilishi o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichi o'sishiga va ularga keng ko'lamli imtiyozlar yaratadi.

Mustaqil ta'limning asosiy elementlari

O'z-o'zini rag'batlantirish: Mustaqil o'quvchilar o'zlarining ichki motivatsiyasi bilan boshqariladi va yangi narsalarni o'rganish va kashf qilish istagiga ega.

Vaqtning to'g'ri taqsimlash va boshqarish: Mustaqil o'quvchilar o'z vaqtlarini samarali boshqarish va o'rganish va vazifalarni bajarish uchun ajratilgan vaqtlarni ajratish uchun javobgardirlar. Artelt (2003) olib borgan tadqiqodlar

shuni ko'rsatadiki, quyidagi elementlar talabalarning mustaqil o'rgana olishlari uchun juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqsadlarni belgilash: Mustaqil o'quvchilar aniq va aniq o'quv maqsadlarini qo'yadilar, bu ularga diqqatni jamlashda va muvaffaqiyatlarini kuzatishda yordam beradi.

O'z-o'zini tarbiyalash: Mustaqil o'quvchilar, hatto chalg'itish yoki to'siqlarga duch kelganda ham, o'zlarini mas'uliyatli tutish va o'rganishda davom etish qobiliyatiga ega.

Faol ta'lim: Mustaqil o'quvchilar material bilan faol shug'ullanadilar va sinfdan tashqarida o'rganish uchun resurslar va imkoniyatlarni izlashda tashabbus ko'rsatadilar.

Tanqidiy fikrlash: Mustaqil o'quvchilar o'z tushunchalari va tushunchalarini yaratish uchun tanqidiy fikrlash va ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega.

O'z-o'zini tahlil qilish: Mustaqil o'quvchilar muntazam ravishda o'z ta'lim jarayoni haqida fikr yuritadilar, kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan yo'nalishlarni aniqlaydilar va shunga mos ravishda o'z yondashuvlarini o'zgartiradilar.

Topqirlik: Mustaqil o'quvchilar o'zlarining ta'lim tajribasini oshirish uchun kitoblar, onlayn materiallar va tengdoshlar bilan muloqot kabi turli manbalarni topish va ulardan foydalanish qobiliyatiga ega.

Bardoshlilik: Mustaqil o'quvchilar chidamli bo'lib, qiyinchiliklar va muvaffaqiyatsizliklarga bardosh bera oladilar va ulardan voz kechish o'rniga o'rganish imkoniyati sifatida foydalanadilar.

Samarali muloqot: Mustaqil o'quvchilar o'zlarining ta'lim ehtiyojlarini samarali tarzda etkazishlari va kerak bo'lganda yordam so'rashlari yoki boshqalar bilan hamkorlik qilishlari mumkin.

METODOLOGIYA

Mustaqil ta'limni rivojlantirish uchun bir nechta samarali o'qitish usullari mavjud:

O'z-o'zini tarbiyalash. Ushbu modelda o'quvchilar o'z bilimlari uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmalariga oladilar. Ular maqsadlarni belgilaydilar, resurslarni aniqlaydilar va o'quv jarayonini mustaqil ravishda boshqaradilar. O'z-o'zidan ishlaydigan o'quvchilar nimani, qachon va qanday o'rganishlarini tanlash imkoniyatiga ega.

So'rovga asoslangan ta'lim: Bu model qiziqish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilishga urg'u beradi. Talabalar savollar berishadi va ularni izlanish, tajriba va mulohaza yuritish orqali faol ravishda o'rganadilar. So'rovga asoslangan ta'lim mustaqil izlanish va kashfiyotga undaydi.

Loyihaga asoslangan ta'lim. Bunda talabalar bilim va ko'nikmalarni real hayot stsenariylarida qo'llashni talab qiladigan kengaytirilgan loyihalar ustida ishlashadi. Ular loyihaning ko'lamini belgilaydi, uni rejalashtiradi va amalga oshiradi, uning borishi va natijalarini aks ettiradi. Ushbu model mustaqil qarorlar qabul qilish va loyihalarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi (Xodjikulova, 2022).

Shaxsiylashtirilgan ta'lim. Ushbu model o'quv tajribasini individual talabalarning ehtiyojlari, qiziqishlari va o'rganish uslublariga moslashtiradi. Talabalar o'z o'rganish sur'ati va mazmunini ko'proq nazorat qiladilar. Texnologiya ko'pincha shaxsiylashtirilgan o'quv materiallarini etkazib berish va fikr-mulohazalarni bildirish uchun ishlatiladi.

Tajribali o'rganish. Tajribali o'rganish amaliy tajriba va fikrlashni o'z ichiga oladi. Talabalar bilimlarni qo'llash va tushunishni mustahkamlashga yordam beradigan real hayot faoliyati, tajribalar yoki simulyatsiyalarda faol ishtirok etadilar. Bu tajribalar ustida mulohaza yuritish mustaqil bilim olish va tanqidiy fikrlashga yordam beradi.

Metakognitiv ta'lim. Ushbu model o'quv jarayoni va strategiyalari haqida xabardorlikni oshirishni o'z ichiga oladi. Talabalar o'z tafakkurini nazorat qiladi, maqsadlar qo'yadi, o'rganishni rejalashtiradi va muvaffaqiyatini baholaydi. Metakognitiv o'quvchilar o'z o'rganishlari uchun mas'uliyatni o'z zimmlariga oladilar va ta'lim natijalarini yaxshilash uchun tuzatishlar kiritadilar.

Sokratik usul: Bu yondashuv tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan, bahs-munozaralarni rag'batlantiradigan va o'quvchilarning mavzu bo'yicha o'z tushunchalarini rivojlantirishga yo'naltiruvchi o'ylantiruvchi savollarni berishni o'z ichiga oladi.

Muammoli ta'lim. Bu yondashuv o'quvchilarga o'z bilim va ko'nikmalarini yechim topishda foydalanishni talab qiluvchi real hayotdagi muammolar yoki qiyinchiliklarni taqdim etishni o'z ichiga oladi. Talabalar muammoni tahlil qilish, g'oyalar yaratish va strategiyalarni ishlab chiqish uchun hamkorlikda ishlaydi (Bates, 2003).

O'z-o'zini tarbiyalash. Talabalar maqsadlarni belgilash, o'qish vaqtini rejalashtirish va ushbu maqsadlarga erishish uchun resurslar yoki tadbirlarni tanlash orqali o'z ta'limlari uchun mas'uliyatni o'z zimmlariga oladilar. O'qituvchilar fasilitator vazifasini bajaradi, kerak bo'lganda yo'l-yo'riq va yordam beradi.

Tengdoshlar bilan o'rganish va hamkorlik: Talabalar kichik guruhlar yoki juftliklar bo'lib tushunchalarni muhokama qilish va tahlil qilish, muammolarni hal qilish va o'z nuqtai nazarlarini baham ko'rish uchun birgalikda ishlaydi. Bu

mustaqil fikrlash, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Mulohaza va o'z-o'zini baholash: Talabalar muntazam ravishda o'z ta'lim tajribalari haqida fikr yuritadilar, o'zlarining kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan yo'nalishlarini aniqlaydilar va kelajakdagi ta'lim maqsadlarini belgilaydilar. Rubrikalar yoki nazorat ro'yxatlari kabi o'z-o'zini baholash vositalari o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini kuzatishga yordam beradi.

Bu o'qitish usullari o'qituvchiga yo'naltirilgan ta'limdan talabaga yo'naltirilgan ta'limga e'tiborni o'tkazish orqali mustaqillikka yordam beradi. Ular ishtirok etish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rag'batlantiradi, shu bilan birga o'quvchilarga o'z bilimlarini egallashga imkon beradi.

O'qituvchilar o'zbek va ingliz tillarni o'qitish jarayonida o'z talabalarida mustaqil ta'limni rivojlantirishlari uchun quyidagi strategiyalar ham samarali hisoblanadi:

1. Faoliyatdan kutilayotgan aniq natijalarni o'quvchilarga taqdim eting: O'qituvchilar o'quvchilarga ta'lim maqsadlari va umidlarini aniq etkazishlari kerak. Bu talab qilinadigan vazifalar, resurslar va muvaffaqiyat mezonlarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Aniq tuzilmani ta'minlash orqali talabalar o'z ta'limini egallashlari mumkin (Bishop, 2006). Misol uchun, ma'nodosh so'zlar (sinonimlar) mavzusi uchun quyidagicha ta'lim natijalarini belgilash mumkin: 1- Dars yakunida talabalar sifatlarni aniqlay oladilar va gaplarda qo'llay oladilar; 2 – Sifat darajalarini aniqlay oladilar va ularni amalda qo'llay oladilar; 3- Talabalar sifatlarni qo'llashda tez-tez uchrab turadigan xatolarni taniy oladilar va tuzatadilar; 4- O'quvchilar turli matnlarda sifatli qo'llanishini tahlil qilib, baholay oladilar; 5- Talabalar sifatlar haqidagi tushunchalarini tavsiflovchi va aniq tildan foydalangan holda muhokama va suhbatlarda faol ishtirok etish uchun qo'llay oladilar; 6- Talabalar jumla yoki matndagi sifatlarni mustaqil aniqlay oladilar va tasniflaydilar, savollar, mashqlar yoki baholashning boshqa shakllari orqali sifatlar haqidagi tushunchalarini namoyish etadilar.

2. Bajarishi kerak bo'lgan vazifalarni bajarishda aniq ko'rsatmalar bering. Talabalar ulardan nima kutilayotganini tushunishlari uchun murakkab vazifalarni kichikroq bosqichlarga ajrating. Talabalarga o'quv maqsadlariga mos keladigan turli xil manbalar va materiallardan foydalanish imkoniyatini bering. Bular darsliklar, maqolalar, onlayn modullar, videolar yoki interaktiv o'quv platformalari bo'lishi mumkin (Xodjikulova, 2022).

3. Samarali o'rganish ko'nikmalari, usullari, eslatma olish strategiyalari va vaqtni boshqarish ko'nikmalari bo'yicha ko'rsatmalar bering. Bu ko'nikmalar

o'quvchilarga o'z o'quv jarayonini tashkil etish va mustaqil ta'lim vaqtidan unumli foydalanish imkonini beradi. Mustaqil ta'limni rag'batlantirishda talabalarga o'z tezligida ishlashga imkon berish va ularni o'rganishdagi muvaffaqiyatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmalariga olishga undash muhim. Bunga moslashuvchan o'quv jadvalarini taqdim etish yoki turli xil o'rganish yo'llari uchun variantlarni taklif qilish orqali erishish mumkin.

3. Talabalarni o'z yutuqlari haqida fikr yuritishga va o'z bilimlarini baholashga undash. Buni muntazam ravishda o'z-o'zini baholash testlari, jurnallar yoki aks ettiruvchi topshiriqlar orqali amalga oshirish mumkin. O'z-o'zini aks ettirish o'rganishda mustaqillik va mas'uliyatni oshiradi. Bundan tashqari talabalarga ularning taraqqiyoti, kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalar haqida muntazam, konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish zarur. Mustaqil ta'lim jarayonida duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar va to'siqlarni engib o'tishda yordam berish uchun yo'l-yo'riq va yordam taklif qilish kerak (Bates, 2003).

4. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalarining muhimligini ta'kidlang. Talabalarni ma'lumotni so'roq qilish va tahlil qilish, aloqalarni o'rnatish va o'z xulosalarini chiqarishga undash. Ularga o'rganilayotgan mavzular bo'yicha munozara va bahslarda qatnashish imkoniyatini yarating. Mustaqil ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan turli xil materiallar mavjud. Masalan, interaktiv mashqlar - bularni taklif qiluvchi onlayn platformalar yoki ilovalar talabalarni jalb qilishi va tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishi mumkin. Ushbu mashqlar ko'pincha o'quvchilardan ma'lumotni tahlil qilishni, variantlarni baholashni va asosli qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Keys tadqiqotlari - haqiqiy hayot ssenariylari yoki amaliy tadqiqotlardan foydalanish tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rag'batlantirishi mumkin. Talabalar murakkab vaziyatlarni o'rganishlari va tahlil qilishlari, muammolarni aniqlashlari va ijodiy echimlarni ishlab chiqishlari mumkin. Munozaralar va davra suhbatlari tashkil qilish - talabalarga munozarali mavzular bo'yicha o'qish materiallari, maqolalar yoki videolarni taqdim etish bahs va muhokama orqali tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishi mumkin. Talabalar turli nuqtai nazar va qarashlarni o'rganishlari, dalillarni tahlil qilishlari va o'zlarining dalillarini ishlab chiqishlari mumkin (Xodakova 2016).

6. Fikr-mulohaza va yordam berish: Talabalarga ularning taraqqiyoti, kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalar haqida muntazam, konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim eting. Mustaqil ta'lim jarayonida duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar va to'siqlarni engib o'tishda yordam berish uchun yo'l-yo'riq va yordam taklif qiling.

Rag'batlantirish - motivatsiya va ishonchni oshirish uchun talabalarning mustaqil ta'lim yo'lidagi yutuqlari va muhim bosqichlarini tan oling va nishonlang. Bu sertifikatlar, mukofotlar yoki jamoatchilik e'tirofi orqali amalga oshirilishi mumkin. Doimiy ravishda o'z-o'zini rag'batlantirish: o'quvchilarni o'rganish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga va ichki motivatsiyani rivojlantirishga undash zarur. Mustaqil ta'limning kuchli va afzalliklarini ta'kidlab, o'sish tafakkurini targ'ib qiling. Talabalarga umrbod ta'limning ahamiyati va uning shaxsiy va kasbiy rivojlanishga qanday hissa qo'shishini eslatib turing.

Ushbu yo'riqnomalarni taqdim etish va mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish orqali talabalar mustaqil va umrbod o'rganish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va fikrlashni rivojlantirishlari mumkin.

Mutaxassisslar tomonidan olib borilgan kuzatuvlar va tadqiqodlar shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli mustaqil ta'lim bir qator tashqi va ichki omillarga bog'liq. Tashqi omillar o'qituvchilar va talabalar o'rtasida mustahkam munosabatlarni yaratish va AKT muhim element bo'lishi mumkin bo'lgan "qulay muhit" yaratishni o'z ichiga oladi. Ichki omillar - bu individual talabalar egallashi kerak bo'lgan ko'nikmalar. Bularga xotira va e'tiborni jamlash va muammolarni hal qilish kabi kognitiv qobiliyatlar, o'rganish qanday sodir bo'lishini tushunish bilan bog'liq metakognitiv qobiliyatlar va his-tuyg'ular va hissiyotlar bilan bog'liq affektiv qobiliyatlar kiradi (Sultanova, 2022).

Mustaqil ta'limning eng oddiy ta'rifi bu - o'quv jarayoni uchun mas'uliyatni o'qituvchidan o'quvchiga o'tkazishdir. Bu o'zgarish natijasida talabalar ta'lim jarayoni haqida tushunchaga ega bo'ladilar, o'rganish muhitini to'g'ri tashkillashtirish bo'yicha o'qituvchilaridan qanday ko'rsatmalar olish haqida tasavvur paydo bo'ladi. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, mustaqil ta'lim oluvchidan ta'lim olish uchun turli ko'nikmalar va ta'limga bo'lgan munosabat talab etiladi. Bu bosqich talabalarning ahvolini, o'qish odatlarini, oiladagi vaziyatni tahlil qilish va maktabda ham, uyda ham tarmoq ishini qo'llab-quvvatlash uchun vaqt talab etadi, chunki ular dasturda davom etadilar. O'z-o'zidan o'rganishga tayyor bo'lish belgilariga o'z-o'zini boshqarish, tartibli, intizomli, samarali muloqot qila olish va konstruktiv fikr-mulohazalarni qabul qila olish, o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini aks ettirish bilan shug'ullana olish kiradi. O'qituvchilardan esa butun o'quv jarayonida direktiv o'qitishdan ko'proq murabbiylik yondashuviga o'tish, ta'lim jarayoniga kreativ yondashishlari talab qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.
2. Allan, B., Cook, M. and Lewis R. (1996). The independent learner: developing independence in learning. Humberside: University of Humberside Press.
3. Allan, B. and Lewis, R. (2001). Learning independently. Managing Schools Today, 10(7), 24-6.
4. Artelt, C., Baumert, J., Julius-McElvany, N. and Peschar, J. (2003). Learners for life: student approaches to learning: results from PISA 2000. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.
5. Bates, I. and Wilson, P. (2003). Youth, family and education: the formation of the independent learner. Brighton: Trust for the Study of Adolescence in association with the ESRC.
6. Bishop, G. (2006). True independent learning - an andragogical approach: giving control to the learner over choice of material and design of the study session. Language Learning Journal, 33, 40-6.
7. D. Sultanova, Z.Saidova (2022). Mustaqil Ta'limning Shakllari, Usullari va Ustuvorlilari
8. Ходакова. А., Ульянова Н. (2016). Развитие автономии при подготовке учителей английского языка посредством Интернет технологий
9. Toshmatov. O, Talabalarga ingliz tilini o'qitishda mustaqil ta'lim ko'nikmasini shakllantirish omillari, O'zbekistonda xorijiy tillar, 2022, № 6 (47), 118-130
10. Xodjikulova. Sh (2022). Talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi (Ingliz tilini o'rganish misolida) Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 1 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423